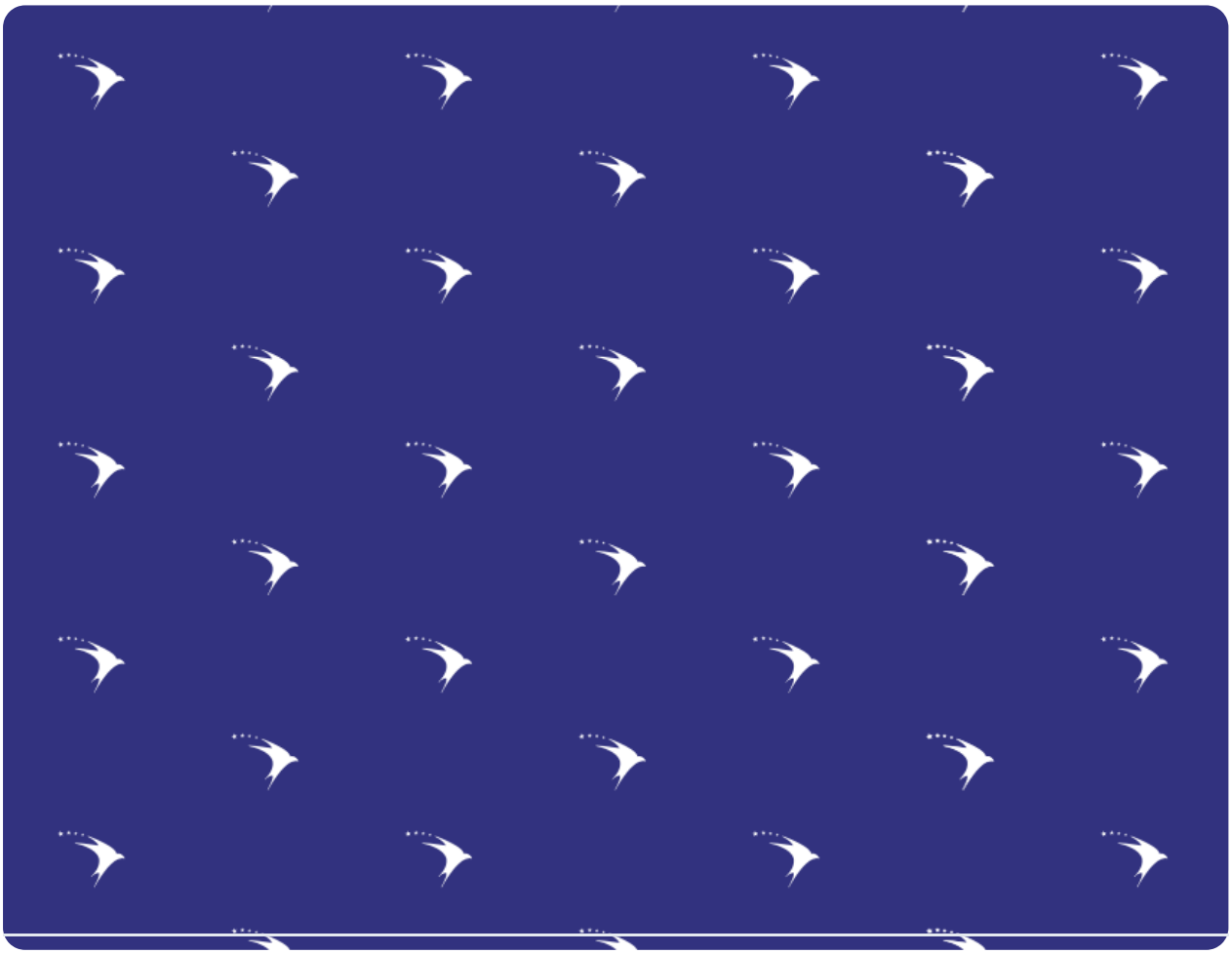
Europietiškos dešinės institutas

ANALIZĖ

Hibridinio karo lauke: teorinės kategorijos ir hibridinio karo situacijos Lietuvoje apžvalga

AUTORIUS
Eugenija Vaitkevičiūtė

DATA
2023 m. liepos 10 d.

Hibridinio karo ir susijusių sąvokų apibrėžimas

Euroatlantinėje erdvėje galutinis termino „hibridinis karas“ apibrėžimas nėra suformuluotas, šitaip suteikiant ES ir NATO valstybėms veiksmų, pasisakymų, vertinimų ir galimų lanksčių, greitų kontraveiksmų laisvę. Tačiau yra išskirta esminė hibridinio karo samprata ir charakteringiausios jo fazės.

Hibridinis karas gali būti apibrėžiamas kaip valstybės agresija, kuri apima konvencinių ir nekonvencinių galios ir ardymo priemonių taikymą pasirinktoje šalyje arba teritorijoje tam, kad būtų išnaudoti taikinio pažeidžiamumai. Procesas pradedamas įvairialypiu pasirinkto taikinio silpninimu – ir užbaigiamas karine invazija arba valstybės teritoriją užvaldant išnaudojus vidaus politines jėgas[2], sukurtas ar esamas lojalias hibdridinį karą pradėjusiai pusei.

Hibridinio karo metodai[3] – priešiškos propagandos skleidimas, dezinformacijos kampanijos, sabotažas, ardomoji veikla ir kitos nekonvencinės taktikos – jau seniai naudojamos klaidinti, destabilizuoti, palaužti priešininkus. Pastaruosius keletą metų hibridinės agresijos ir hibridinio karo išpuolių prieš Lietuvą greitis, mastas ir intensyvumas didėja.

Hibridinio karo keliami iššūkiai – mišrios grėsmės, apimančios konvencines ir nekonvencines, slaptas ir atviras priemones, įskaitant dezinformaciją, kibernetines atakas[4], ekonominį, kultūrinį, socialinį spaudimą, galiausiai – neteisėtų ginkluotų grupuočių dislokavimą ir priešo karinių pajėgų panaudojimą.

Hibridinio karo priemonės naudojamos ištrinti ribą tarp karo ir taikos, pasėti abejones taikiniu pasirinktos valstybės gyventojų sąmonėje, skatinti sumaištį, nusivylimą, mažinti motyvaciją ir per tai siekti pakirsti valstybės pamatus ir jos suverenitetą.
Pagrindinis hibridinio karo tikslas – destabilizuoti ir pakirsti jo taikiniu pasirinktos demo- kratinės valstybės sprendimų priėmėjų ir valdymo aparato užtikrintą veikimą bei suskaldyti visuomenę, sumažinant jos potencialą ir motyvaciją gintis[5].

Atsakomybė reaguoti į hibridinio karo išpuolius pirmiausia tenka tautai ir valstybės insti- tucijoms. Todėl hibridinės gynybos tikslas: gerinti supratimą apie hibridinį karą ir hibridinę gynybą, diegti ir vystyti visuomenės atsparumą prieš ją nukreiptoms hibridinės agresijos, hibridinio karo priemonėms ir priešiškai propagandai[6].

Hibridinio karo fazės, jų etapai, požymiai ir atvejų Lietuvoje pavyzdžiai

Pirmoji hibrinio karo fazė yra „Nulinė“ („latentinė“) fazė.

Ją sudaro karas „dėl sąmoningumo“, kurio tikslas yra silpninti, izoliuoti ir/ar eliminuoti pilietinį sąmoningumą.

Dažniausiu šios hibridinio karo fazės pavyzdžiu galėtų būti pilietinio sąmoningumo pakirtimas ar naikinimas, vykdant „smegenų plovimą“[7] ir/ar siekiant pakirsti piliečių pasitikėjimą demokratinėmis institucijomis.[8] Šioje fazėje priešiška valstybė gali bandyti panaudoti visą eilę priemonių – nuo

propagandos sklaidos, socialinių konfrontacijų kūrimo, priešiškų PSYOPS[9], Info Ops[10] operacijų ar įvairaus pobūdžio hibridinių atakų (pvz., migrantų krizė Lietuvos pasienyje ar kibernetinės atakos).

Šalis agresorė parengia savo visuomenę intervencijos į pasirinktą taikinį (-ius) faktui. O taikinio visuomenėje formuoja bei rengia konkrečias įtakos grupes, remiančias agresorių politiką, su tikslu vėliau jas panaudoti tiesiogiai, vėlesnėse fazėse (pvz., įsiveržimo).

Šalis agresorė parengia savo visuomenę intervencijos į pasirinktą taikinį (-ius) faktui. O taikinio visuomenėje formuoja bei rengia konkrečias įtakos grupes, remiančias agresorių politiką, su tikslu vėliau jas panaudoti tiesiogiai, vėlesnėse fazėse (pvz., įsiveržimo).

Viena vertus, priešiška valstybė šiame etape formuoja ir rengia konkrečias įtakos grupes, remiančias agresoriaus politiką, su galimu tikslu vėliau jas panaudoti tiesiogiai. Taip pat vienas iš pagrindinių agresoriaus tikslų šioje hibridinio karo fazėje yra „perbraižyti“ pasirinkto taikinio politinį žemėlapį sau parankia linkme, politiniame lauke kurti kuo didesnę fragmentaciją, o idealiu atveju, remiantis aukščiau minėtomis priemonėmis, sukurti politinį nesutarimą. Lietuvos atveju prokremliškų grupių – „Tarptautinis geros kaimynystės forumas“, „Socialistinis liaudies frontas“, „Suverenai“ – veikla patenka į šią priešiškos valstybės vykdomos latentinės hibridinio karo fazės etapą. Į šia kategoriją galėtų patekti ir grupės „Šeimų Maršas“ veikla, kuri paskirų asmenų pagrindu yra susijusių su Rusijos įtakos tinklais.

Antroji hibridinio karo fazė – tai destabilizacijos fazė.

Priešiškos valstybės tikslas šioje fazėje yra diskredituoti politines institucijas, karines ir sukarintas organizacijas, institucijų atstovus, žurnalistus, visuomenės aktyvistus. Idealiu atveju priešiška valstybė siekia visiškai panaikinti jų reputaciją, autoritetą, pasitikėjimą jais. Tam pasiekti priešiška valstybė gali pasi-telkti dezinformacijos, šmeižto, diskreditavimo kampanijas[11], dėmesio išblaškymo operacijas, PSYOPS ir Info Ops[12]. Ryškus destabilizacijos fazės priemonių pasitelkimo prieš Lietuvos valstybę pavyzdys buvo 2022 m. paskleista dezinformacija, kad Lietuvos Šaulių sąjungos reforma – tai neva „politikės Y siekis susikurti sau asmeninę armiją“[13]; arba, pavyzdžiui, kai 2023 m. pavasarį Waldemar Tomaszewski apkaltino šaulius, kad neva dėl jų dalyvavimo „rinkimai nebuvo laisvi“[14].

Destabilizacijos fazėje gali būti pasitelkiamos įvairaus pobūdžio priemonės.

1. Pilietinio konflikto imitavimas, o Lietuvoje ryškiausias tokio incidento pavyzdys – riaušės prie LR Seimo 2021 m. rugpjūčio 10 d.[15], kuriose, kaip parodė LRT tyrimas, aktyviai dalyvavo dalis prokremliškų asmenų.[16]
2. Legitimios valdžios negebėjimo kontroliuoti situaciją imitavimas, ryškiausiai matytas, kai per COVID-19 pandemiją Vyriausybė buvo radikaliai kritikuojama kaip negebanti suvaldyti pandemiją.
3. Neva „spontaniškų“ gyventojų savigynos būrių kūrimasis – tokių bandymų, anot Lietuvos policijos duomenų, buvo Vilniaus rajone 2021 m.[17]

4. Neteisingos prievartos aukų įvaizdžio formavimas, ryškiausiai matomas A.Kandroto-Celofano teismo istorijoje ir jos viešinime alternatyvioje žiniasklaidoje
5. Kūrimas iliuzijos, kad valstybės institucijos negeba suvaldyti įvairių „ginkluotų darinių“ (realių ar išgalvotų), o tokios priemonės pavyzdys vėlgi galėtų būti 2021 m. rugpjūčio 10 d. vykusios riaušės.

Trečioji hibridinio karo fazė – tai, kas teorinėje hibridinių karų literatūroje yra vadinama „Pirmojo kraujo“ faze.

Šioje fazėje paprastai jau dalyvauja priešiškos valstybės saugumo tarnybos, kurios eskaluoja situaciją, vykdo provokacijas, su tikslu išprovokuoti besiginančios valstybės teisėtą smurto panaudojimą. Šioje fazėje eskalavimas trunka tol, kol yra pasiekiamas negrįžtamas taškas, kai yra „praliejamas pirmasis kraujas“ ir, žinoma, priešiškai valstybei visiškai nesvarbu, kurioje pusėje šis „pirmasis kraujas“ yra „praliejamas“ (provokatorių ar besiginančios valstybės).

Pavyzdžiui, nors nėra mums žinomų tiesioginių įrodymų, kad 2021 m. rugpjūčio mėnesio riaušių organizavime ir operacijoje dalyvavo priešiškos valstybės saugumo tarnybos[18], tačiau būtent per šį incidentą buvo fiziškai užpulti ir sužeisti Lietuvos policijos pareigūnai, po riaušių aktyviai skleista dezinformacija, kad neva „dėl policijos pareigūnų veiksmų žuvo viena protestuotoja“, o 2021-2022 m. vadinamųjų „maršistų“ forumuose buvo platinta idėja, kad „pokyčių nebus, kol kas nors nepaaukos dėl jų gyvybės, net jei sava valia“. Taip pat, šiai fazei galėtų būti priskiriamas ir dėmesio nesulaukęs incidentas Prienų rajone, kai asmuo, esantis vietiniu „Šeimų maršo“ judėjimo koordinatoriumi ir tuometiniu vietinių Šaulių kuopos vadu[19,] 2021 m. vasarą atvirai kurstė kitus šaulius sukilti prieš neva „diktatūrišką fašistinę“ LR vyriausybę.[20]

Paskutiniai trys hibridinio karo etapai susiję su konkrečių karinių priemonių pasitelkimu.

Ketvirtoje „subjektyvumo“ imitavimo fazė

Imituojamas perėjimas nuo stichiškai, spontaniškai kilusių savigynos grupių prie neva legitimių grupių, kurios neva siekia įgyvendinti vietos gyventojų valią.

Įsiveržimo legitimavimas yra penktoji fazė

Priešiška valstybė, pavyzdžiui, primesto referendumo pagrindu siekia sukurti karinės jėgos panaudojimo teisėtumo iliuziją, kas akivaizdžiau-siai buvo matoma 2014 m., Rusijai vykdant Krymo okupaciją ir aneksiją bei šiuos nelegalius veiksmus siekiant legitimuoti referendumo pagrindu.

Šeštoji ir galutinė hibridinio karo fazė – tai karinio įsiveržimo fazė

Pagal Rusijos generoloV. Gerasimovo doktriną21, nepriklausomai nuo taikiniu pasirinktos valstybės reakcijų į hibridinio karo priemones, naudojamas jos atžvilgiu, valstybės kontraveiksmų ir pastangų priešintis, būtent karinis įsiveržimas ir politinės valdžios pakeitimas yra galutinis viso hibridinio karo tikslas[22].

Žvelgiant į šias šešias hibridinio karo fazes ir paskutinių kelerių metų įvykius, darytina išvada, kad Lietuva yra atsidūrusi antrojoje („Destabilizacijos“) hibridinio karo fazėje, kurioje dominuoja įvairios psichologinės operacijos (PSYOPS). Dar 2019 m. NATO Strategic Communications Centre of Excellence viešai ir oficialiai pripažino, kad prieš Baltijos valstybių piliečius, šalių valstybines institucijas, politines partijas yra naudojamos priešiškos PSYOPS – psichologinės operacijos.[23]

Psichologinių operacijų priemonės

PSYOPS sąvoka, kitaip nei hibridinio karo sąvoka, nėra plačiai žinoma Lietuvos viešojoje erdvėje, o ir pačių PSYOPS vykdymo principas sufleruoja, kad jų atpažinimas visuomet yra problemiškas[24]. Šiame kontekste svarbu pristatyti kelias priešiškų PSYOPS vykdymo priemones, potencialiai padarančias daugiausia žalos pasirinktiems taikiniams – asmenims, institucijoms politinėms partijoms ir kt.

1. Dezinformacijos skleidimas. Šio metodo funkcija – supainioti, sugluminti priešininką ar oponentą; paveikti tiek pasirinktą taikinį, tiek ir taikinio aplinkas taip, kad pastarasis atliktų dezinformatoriaus trokštamus ar parankius dezinformatoriaus interesams veiksmus.

2. Refleksinės kontrolės metodas. Šio metodo paskirtis ir funkcija yra daryti įtaką oponentui ar priešininkui taip, kad pastarasis netgi nesąmoningai, pats to nesuprasdamas, imtų priiminėti sau žalingus sprendimus.

3. Subjektyvios kontrolės metodas. Manipuliuoti didelių žmonių grupių emocijomis, motyvais ir veiksmais taip, kad galutiniai minios veiksmai, net jeigu agresyvūs, atrodytų kaip „spontaniški ir savaiminiai“[25].

4. Personažo nužudymo technika26. Ši technika yra tyčinis, iš anksto apgalvotas ir sąmoningai organizuotas procesas, skirtas visiškai sunaikinti priešiškos psichologinės operacijos vykdytojų taikiniais tapusių asmenų reputaciją ir aplinkinių pasitikėjimą jais. Gali būti taikoma ne tik asmenų, bet ir institucijų, organizacijų, politinių darinių, socialinių, tautinių grupių atžvilgiu. Prieš numatytus taikinius naudojamas ne koks nors vienas metodas ar priemonė, bet ištisas kompleksas atvirų, pastebimų ir užmaskuotų metodų.

5. „Bermudų trikampio“ technika[27]. Ši priešiškų PSYOPS vykdymo technika gali būti ypač efektyviai taikoma tiek pasirinktam individualiam taikiniui, tiek ir socialinei grupei ar atskirai visuomenei paveikti. „Bermudų trikampis“, kaip psichologinės karybos priemonė, veikia kaip uždaras tam tikrų specifinių psichologinių emocinių būsenų trikampis. Šios būsenos, vertinant iš priešiškos propagandos pozicijų, yra apribotos ir svyruoja tam tikruose rėmuose.

Suintensyvinus atitinkamų labai konkrečių psichologinių ir emocinių bangų svyravimą būtent šiose „Bermudų trikampio“ ribose tam tikrais konkrečiais laiko intervalais, tampa įmanoma stumti tiek asmenis, tiek ir visuomenes iki ekstremalių emocijų ribos, kur racionalumas ir kritinis mąstymas smarkiai sumažėja, o gebėjimas racionaliai analizuoti beveik išnyksta. Priešiškos operacijos vykdytojų tikslai šiuo atveju: taikinius maksimaliai išsekinti; sumažinti jų racionalų, analitinį to, kas vyksta, vertinimą iki minimumo; padaryti taikinius priklausomais nuo to, kas tą techniką vykdo, t. y., padaryti iš to asmens (-ų) savo marionetę (angl.: puppet).

6. Gandų ir šmeižto skleidimo technika. Šios funkcija – sukompromituoti ką nors maksimaliai, panaudojant minimalias pastangas ir minimalius resursus. Jos principas iš dalies panašus į dezinformacijos, tačiau skiriasi galutinis tikslas, vykdymo būdai ir metodai. Pastebėtina, kad šią techniką, iš dalies todėl, kad ji vykdoma gyvo bendravimo (angl. eye-to-eye) principu, yra sunkiau identifikuoti ir neutralizuoti, nei kad standartinę dezinformaciją. Gandų ir šmeižto skleidimo technikos atveju priešininkas veikia šitaip: supaprastintos to, kas kažkam, kažkada neva „nutiko“, interpretacijos yra platinamos naudojantis vienu specifiniu mąstymo modeliu: „mąstymo, paremto troškimu“ (angl.: wishfull thinking), t.y., kai norima, kad tai, kas tėra prasimanytas gandas ir/ar šmeižtas būtų įvykę iš tikrųjų. Propagandos srityje ši specifinė psichologinė konstrukcija kartais dar apibrėžiama kaip principas „Aš noriu, kad tai būtų tiesa“[28]. Jei priešiškos PSYOPS vykdytojai įgyvendina kampaniją prieš kokį nors asmenį, politinę partiją, instituciją, organizaciją ir tikslui pasiekti pasirenka būtent šią techniką, efektyviausi
jų „įrankiai“ ir parankiausia auditorija bus žmonės, kurie turi ar gali įgyti negatyvių nuostatų taikinio atžvilgiu. Kuo artimesni bus „įrankiai“ pasirinktam taikiniui – tuo labiau PSYOPS auditorija tikės skleidžiamais gandais. Iš dalies dėl to šio tipo PSYOPS organizatoriai aukščiausiai kotiruoja tuos „įrankius“, su kuriais taikinys turi/turėjo praeityje asmeninį, artimą ar intymų ryšį. Pastebėtina, kad rasti efektyvių kontrapriemonių nėra lengva dėl pačios gandų ir šmeižto, kaip reiškinio, prigimties: dėl tam tikrų socialinės psichologijos ypatumų pozityvūs gandaituri tendenciją ilgainiui virsti negatyviais; negatyvūs – ilgainiui tik stiprėti[29].

7. „Didžiojo melo“ metodas. Jo esmė: su maksimaliu užtikrintumu pasiūlyti tokį didžiulį ir siaubingą melą, kad būtų praktiškai neįmanoma patikėti, kad galima meluoti apie tokius dalykus. Teisingai sukomponuotas ir gerai sugalvotas „didysis melas“ klausytojams sukelia gilią emocinę traumą, kuri paskui ilgam paveikia jų pažiūras, konkrečius požiūrius, nuomones, pasirinkimus ir jų motyvus bei elgesį, nepaisant jokių sveiko proto ar logikos argumentų.

Klasikinis „Didžiojo melo” pavyzdys, skirtas paveikti didelėms žmonių masėms, buvo 2014 m. liepą Rusijos plačiai paskleista istorija apie neva Donbase ukrainiečių nukryžiuotą mažą rusų berniuką.

Rekomendacijos sprendimų priėmėjams:

1. Lietuvos Respublikos Seimo formatuose (NSGK ir/ar atskirose komisijose) įkurti atskirą platformą, skirtą reguliarioms, detalioms, ekspertinėms diskusijoms apie prieš Lietuvą vykdomus hibridinio karo veiksmus bei kontrapriemones.

2. Sprendimų priėmėjams teikti lūkestį kontr-žvalgyba užsiimančioms institucijoms reguliariai teikti informaciją apie Lietuvoje vykdomas PSYOPS.

3. Užsiimti abipusiu dialogu su žiniasklaidos priemonėmis, siekiant, kad žiniasklaida kartais nesąmoningai neimtų plėtoti istorijų ar naratyvų, esančių hibridinio karo ir/ar PSYOPS dalimi.

4. Nuosekliai stebėti alternatyvios žiniasklaidos turinį ir apsvarstyti alternatyvios žiniasklaidos įstatyminio reglamentavimo poreikį.

5. Teikti lūkestį teisėsaugos institucijoms ypatingą dėmesį skirti atskirų savivaldybių lygiu veikiančioms organizacijoms, kurių veikla kartais lieka nepastebima.

6. Svarstyti galimybę sukurti valstybės strateginės komunikacijos centrą, kurio funkcija, be kita ko, būtų stebėti, analizuoti, prognozuoti, informuoti ir užkirsti kelią hibridinio karo apraiškoms.

Europietiškos dešinės institutas

Europietiškos dešinės institutas yra nuosaikios dešinės tradicijos analitinis centras Vilniuje. Rengiame politikos analizes ir tyrimus, konferencijas, diskusijas ir mokymus, bendradarbiaujame su partneriais Lietuvoje ir Europoje.

Daugiau analizių ir komentarų: edi.lt · info@edi.lt